

The phenomenon of archaization and its effect on the language

Valida MADIYOROVA¹, Jamila DJUMABAEVA²

National University of Uzbekistan

ARTICLE INFO

Article history:

Received January 2023

Received in revised form

10 January 2023

Accepted 25 February 2023

Available online

15 March 2023

Keywords:

outdated layer,
passive vocabulary,
historicism,
archaism,
archaization process.

ABSTRACT

This article discusses the question of the emergence of archaisms belonging to the layer of outdated vocabulary, the stages of the archaization process and the specific features of archaization. Factors influencing the archaization of words are also revealed.

2181-3663/© 2023 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol1-iss2-pp7-14>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Архаизация ҳодисаси ва унинг тилга таъсири

Калит сўзлар:

эскирган қатлам,
пассив луғат,
историзм,
архаизм,
архаиклашиш жараёни.

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада эскирган сўзлар қатламига мансуб архаизмларнинг пайдо бўлиш масаласи, архаизация жараёнининг босқичлари ва архаиклашининг ўзига хос хусусиятлари ҳақида сўз боради. Шунингдек, сўзларнинг архаизациялашувига таъсир қилувчи омиллар очиб берилди.

Явление архаизации и его влияние на язык

Ключевые слова:

устаревший слой,
пассивная лексика,
историзм,
архаизм,
процесс архаизации.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается вопрос возникновения архаизмов, относящихся к слою устаревших слов, этапы процесса архаизации и особенности архаизации. Также выявляются факторы, влияющие на архаизацию слов.

¹ Doctoral student, National University of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan. E-mail: validamadiyorova@gmail.com

² Professor, Doctor of Sciences in Philology, National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek. Tashkent, Uzbekistan.

SUMMARY

Background and methods. This article highlights the emergence of outdated vocabulary and contributing factors to the archaization process. In order to research the archaization process in the language and its impact on the vocabulary, we used the methods of comparative analysis and diachronic analysis.

The main **results** of the research appear to be as follows:

– archaization of words is related to the existing territorial boundaries of the country, to which the language belongs;

– archaization of words includes a 4-stage process, in the first stage, an equivalent variant of a certain word appears in the language, in the second stage, one of the existing variants expands its sphere of application, and the second one narrows its functional scope, in the third stage, the number of users of the second variant as a neutral variant decreases, more and more people believe that it contains old paint. at the fourth stage, this option becomes archaism, or remains in the limited periphery of the language as a concept expressing a certain meaning, or changes its categorical character;

– during the archaization, semantic changes, such as dysphemization (or negatization), gradation, expansion and narrowing of meaning, abstraction, and divergence may occur.

In **conclusion**, the archaization process is influenced by the emergence of new nameless concepts, structural change of the referent, growth of language status, and various social and demographic factors.

КИРИШ

Лингвистика соҳасида олиб борилаётган илмий тадқиқотларнинг аксарияти замонавий қатлам ва янги қатламга хос лисоний бирликлар доирасида амалга оширилаётган бир пайтда, муайян бир тилнинг асосий адабий бойликларидан жой олган эскирган сўзлар, жумладан, архаизмлар тадқиқига эътибор анчайин камайган. Ваҳоланки, архаизмлар ҳар бир тилга хос алоҳида аҳамиятга эга қатлам бўлиб, улар муайян халқнинг асрлар давомида битилган сиёсий, бадиий, илмий, тиббий, педагогик, тарихий, фалсафий, ҳуқуқий, дипломатик қарашларини сақлаб келувчи лисоний бирликларидир.

Шунингдек, жамият аъзоларининг ижтимоий муносабатлари билан ҳам боғлиқ бўлган бу каби архаик бирликлар муайян тил эгаси бўлмиш мулоқот қилувчиларнинг кундалик нутқида адабий тилдагига қараганда кўпроқ даражада сақланиб келмоқда. Шу боис, бундай сўзларни тушуниш, англаш, шу ўринда таржима қилиш муаммолари эскирган қатламга хос сўзларнинг тадқиқига алоҳида эътибор қаратишга туртки беради. Ана шу масалалардан келиб чиққан ҳолда, эскирган қатламга хос сўзларни тадқиқ қилар эканмиз, бу тоифага мансуб сўзларнинг юзага келишига сабаб бўлувчи омилларга эътибор қаратиш зарур деб ўйлаймиз.

МАТЕРИАЛЛАР ВА МЕТОДЛАР

Бу борада олиб борилган аксарият ишларда, асосан, архаизм ва историзмларнинг ўзига хос хусусиятларига, шунингдек, эскирган сўзларнинг тилдаги ўрнига асосий эътибор қаратилган бўлса ҳам, архаизация жараёни, яъни архаик сўзларнинг юзага келишига таъсир қилувчи омиллар назардан четда қолган. Шу сабабли, ушбу мақолада архаизация ҳодисаси ва унинг тилга таъсирини тадқиқ қилиб, ушбу жараёнда қиёсий ва чоғиштирма таҳлил, диахрон таҳлил методларидан фаол фойдаланганмиз.

Архаизмлар масаласи инглиз тилшунослигида кўп томонлама ўрганилган. Хусусан, Лайл Кемпбеллнинг фикрига кўра, “архаизм тарихий тилга мансуб қолдиқ бўлиб, фақатгина махсус ҳолатлардагина қўлланилиши билан тилда сақланиб қолади. Архаизмлар баъзан ноодатий, ёки ўзи хос, тилда кичик аҳамиятга эга сўзлардир. Улар, асосан, мақоллар, халқ оғзаки ижодига мансуб шеърлар, балладалар, ҳуқуқий ҳужжатлар, дуолар ва диний матнлар, формал жанрлар ёки стилистик вариантлар каби тил бирликлари таркибида сақланиб қолади [4, 248]. Инглиз тилшуносларидан Дон Ринж, Теодор Байнонлар ўз ишларида фонетик ва морфологик бирликларнинг, жумладан, товуш ўзгаришлари ва ўзак-қўшимча муносабатлари, шунингдек, сўз ясаш системасига доир архаизмларнинг хусусиятларига аҳамият берадилар [3, 16].

Рус тилшунослари эскирган сўзларнинг тадқиқи масаласига чуқур эътибор қаратган бўлиб, бу борада олиб борилган тадқиқотларда архаик сўзлар икки йўналишда тадқиқ остига олиниши намоён бўлади: *лексикология* нуқтаи назаридан ҳамда *услугият (стилистика)* нуқтаи назаридан. Жумладан, Т.А.Расторгуева инглиз тилининг архаик грамматикаси ҳақида сўз юритган бўлса [15], Р.С.Гинзбург ва бошқалар инглиз тилида кам қўлланиладиган сўзларнинг икки тури мавжудлигини (archaisms and obsolete words) таъкидлаб ўтишган [6]. Л. Липка ушбу икки гуруҳга қўшимча равишда яна бир гуруҳнинг мавжудлигини (obsolescent words) изоҳлаб беради [11].

Стилистик нуқтаи назардан, И.В. Шпотова лексик архаизмларнинг стилистик функциясини [23], Т.В. Коростелева эса архаизмларнинг тропеик хусусиятларини ва уларнинг лингвопрагматик хусусиятларини тадқиқ қилишган [10]. И.Р. Галперин инглиз тилининг луғат бойлигида стилистик жиҳатдан учта асосий гуруҳ *literary* (китобий), *neutral* (нейтрал), *colloquial* (сўзлашув) гуруҳларининг мавжудлигини таъкидлаб ўтар экан, китобий услубга хос сўзлар таркибида атамалар, поэтик сўзлар, қадимий, архаик сўзлар, историзмлар ҳамда варваризмлар мавжудлигини асослаб беради [5]. Худди шунга ўхшаш классификацион ёндашув Э. Сачкова [17] ва болгариялик олим А.Николовнинг тадқиқотларида ҳам ўрин олган бўлиб [18], улар инглиз тили луғат бойлигининг таснифи доирасида учта асосий қатлам, яъни адабий, нейтрал ва сўзлашув қатламлари мавжудлигини (*literary, neutral, colloquial*) таъкидлаб ўтадилар ҳамда адабий қатламнинг компонентлари бўлган архаик сўзларнинг хусусиятларини баён этадилар.

Ўзбек тилшуносларидан М. Ирискулов муайян тилнинг луғат таркиби актив ва пассив лексикага ажратилишини, ўз навбатида пассив лексика таркибига ишлатилишдан чиқиб кетган сўзлар киришини таъкидлаб, ушбу тоифага кирувчи тарихий сўзлар ва архаизмларни изоҳлаб беради [8].

Ш. Раҳматуаллаев лексемаларнинг замонавийлик жиҳатдан иккита асосий қатлами, яъни замонавий қатлам ва замондош қатлам мавжуд эканлигига тўхталиб, қуйидаги фикрни айтган эди: “Замонавий қатламга бугунги тил амалиётида одатдаги, расмона деб қаралувчи лексемалар киритилади. Бу қатламдаги лексемалар на янгилик ва на эскилик бўёғига эга бўлмайди... Янгилик ёки эскилик бўёғи бор лексемалар луғат бойлигининг замондош қатламини ташкил қилади. Бундай қатлам тилнинг ҳар бир тараққиёт босқичида мавжуд бўлади, чунки луғат бойлиги доимо ўсиб-ўзгариб туради. Шу сабабли тилнинг луғат бойлигида замондош қатлам ҳам яшайди. Замондош қатламда бири иккинчисининг акси бўлган ҳодисалар мавжуд: янгилик бўёғи бор лексемалар ва эскилик бўёғи бор лексемалар [14]”.

А. Абдуазизов тилнинг луғат таркиби ишлатилишига кўра икки гуруҳга бўлинишини қайд этиб ўтади: кўп ишлатилувчи сўзлар (фаол луғат) ва кам ишлатилувчи сўзлар (нофаол луғат). Шунингдек, фаол ва нофаол луғат ўртасида аниқ бир чегаранинг мавжуд эмаслигини, бир пайтлар нофаол луғатга мансуб бўлган сўзлар бир кун келиб фаол луғатга ўтиши мумкинлигини асослаб беради [1].

Умуман олганда, архаизация жараёни ҳамма тилларга хос бўлиб, унинг турлича сабаблари мавжуд.

НАТИЖАЛАР ВА МУҲОКАМА

Тилга янгидан сўзлар кириб келиши, амалда бўлган лексик тизимнинг муайян даражада эскириш жараёнлари ўша тилнинг амал қилиб турган ҳудудий чегаралари билан боғлиқ эканлиги айрим илмий манабларда келтирилади [13]. Масалан, Афғонистондаги ўзбеклар тилида бизнинг тилимиз учун архаик ҳисобланган кўплаб лексик-грамматик бирликлар ўз фаоллигини ҳалигача йўқотмасдан келмоқда. Буни тиллар тараққиётидаги жамиятга алоқадор факторлар орқали изоҳлаш мумкин. Маълум бир тилдан фойдаланувчилар жамияти (сони) қанчалик кўп бўлса, ўша тил шунчалик тез ўзгаради, яъни унда элементларнинг архаиклашиши шунча кўп бўлади. Агар муайян тилдан фойдаланувчилар сони қанча кам бўлса, ундаги ўзгаришлар, архаиклашиш жараёни шунча суст бўлади. Ушбу ҳолатни Афғонистондаги ўзбеклар тили (7 миллион киши) билан Ўзбекистондаги ўзбек тилининг (30 миллиондан ортиқ) ўзгаришларида кўришимиз мумкин. Масалан, дарвиш (фақир, гадоё), миршаб (милиция), мадраса (дарс ўтиладиган жой), қурултой (йўғилиш, анжуман), сарф (морфология), наҳв (синтаксис) каби кўплаган сўзлар ҳозирги ўзбек тилимизда эскилик бўёғини олиб улгурган бирликлар ҳисобланади, бироқ бошқа ҳудудлардаги ўзбек тили учун ҳали фаоллигини йўқотмаганлигини кўрамиз. Бундай ҳолатда бирон-бир сўзни архаиклашган деб ҳисоблашда алоҳида ёндашув зарур бўлади.

Бизнинг тилимизда истеъмолдан қолган, аммо ёндош ҳудудлардаги ўзбекларнинг тилларида яшаб келаётган сўзларни икки статусга эга бўлган деб ҳисоблаш мумкин бўлади. Улар бир вақтнинг ўзида архаизм ҳам ҳисобланади ва улар яна экзотизм деб ҳисобланувчи тоифага ҳам бирлашади [2].

Сўзларнинг архаиклашиш жараёнини бир нечта босқичларга ажратган ҳолда тасаввурга жойлаш мумкин. Дастлабки босқичда, тилда маълум бир сўзнинг тенг ҳуқуқли варианты пайдо бўлади, бу четдан сўз кириб келиши, тилнинг ички имкониятларидан фойдаланган ҳолда янги сўзнинг ҳосил бўлиши ёки тилнинг пассив луғат бойлигидан тайёр сўзнинг янгича маъно олиши натижасида юзага келиши мумкин. Масалан, лексикамиз ривожининг муайян даврларида **“улус”** лексемаси қўлланилган. Кейинчалик, арабий тиллардан лексеманинг *халқ, жамоа, омма, авом* каби маънодошлари кириб келган ва улус сўзининг ишлатилиши нофаол шаклга ўтган. Масалан,

“Сени дорга осигганини (рўёгда) кўрасан, демак, бир улуснинг боши бўласан. Дор билан элга бошчиликнинг нима яқинлиги бор?” [25].

Кейинги босқичда эса мавжуд вариантлардан бири ўз қўлланилиш сферасини кенгайтиради, иккинчиси эса функционал доирасини кичрайтиради, натижада энди уларнинг вариативлик хусусияти контрактив кўриниш касб эта бошлайди. Навбатдаги босқичда, иккинчи вариантдан нейтрал вариант сифатида фойдаланувчилар сони камайиб, ундан эскилик бўёғи мавжуд деб ҳисобловчилар

кўпайиб боради. Масалан, эски тилимизга оид манбаларда қўлланилган “сас” лексемасини олайлик. Лексикамиз тараққиётининг муайян даврларига келиб, *товуш, овоз, фон, акустика* каби маънодошлари нутқимизга кириб келгач, “сас” вариантнинг қўлланиши сустрлашиб, архаиклашиш жараёнига дуч келган.

Охирги босқичда, ушбу вариант энди архаизмга айланади ёки маълум бир маънони ифодаловчи тушунча сифатида тилнинг чекланган перифериясида сақланиб қолади, ёки ўзининг категорик хусусиятини ўзгартиради [19]. Масалан, “эт” лексемаси қадимги туркий манбаларда *гўшт* (форсча) маъносида қўлланилган ва ҳозирги ўғуз, қипчоқ лаҳжаларига мансуб шеваларда ҳали ҳам қадимги шакл ва маънода ишлатилади. Шунга қарамай, “эт” сўзи ҳозирги адабий тилимизда архаиклашиб улгурган, лекин муайян бирликлар таркибида, жумладан, мақоллар, иборалар ёки бошқа турғун бирликлар таркибида ҳозирда ҳам қўлланилиб келинади. Масалан, *Этни тирноқдан айириб бўлмас* (мақол).

Юқорида санаб ўтилган босқичлардан кўриниб турибдики, сўзларнинг архаиклашиши узоқ вақт давом этадиган жараён ҳисобланади. Манбаларда келтирилган архаик элементларни текшириш шуни кўрсатадики, эскилик бўёғини олиб улгурган бирлик ҳаммиша ҳам соф лексик элемент бўлиб чиқмаслиги мумкин, баъзида маълум шаклдаги сўзнинг таркибий қисмларидан бири – асоси ёки аффикси архаиклашишини кузатамиз. Баъзан сўзнинг ўзаги сақланиб қолиб, таркибидаги кўшимчада, ёки сўзнинг таркибидаги кичик нутқий компонент, кўпинча товушда ўзгариш (эскириш) кузатилади. Масалан, *қилур* – қилар, *юрмак* – юрмоқ ва бошқалар. Баъзида эса тилдаги мавжуд сўз шу маънони ифодаловчи иккинчи бир сўзга ўз ўрнини бўшатиб беради. Масалан, *сайёд* – овчи, *қусур* – айб, нуқсон кабилар.

Бироқ ҳар қандай тарихий сўзнинг кўп асрлардан кейин ҳам тилга қайта кириш имконияти мавжуддир. Фикримиз далили сифатида шуни айтишимиз мумкинки, ўзбек тилида XIX асрларга хос бўлган *вазир, ҳоким, вилоят, туман, даҳа* каби сўзлар XX асрга келиб ўз ўрнини *министр, губернатор, область, раён, массив* сўзларига бўшатиб берди, аммо, ўтган асрнинг охирги декадасидан кейин яна тилнинг актив ишлатиладиган перифериясига кирди.

Олиб борилган текширишлардан маълум бўладики, архаизмларнинг юзага келишида сўзнинг семантикасида ҳам муайян ўзгаришлар содир бўлиши кузатилади. Бу ҳолатда сўзнинг фонетик комплекси, товушлар жамланмаси ифодасида архаиклашиш унчалик сезилмаса-да унинг семантик қўламида эскириш, нофаоллик кузатилиши мумкин. Бу ҳол, одатда, полисемантик сўзлар ифодалайдиган маънолардан бирининг архаиклашиши (эскириши) билан изоҳланади.

Замонавий ўзбек тилшунослигида янги ривож топаётган энантиосемия тармоғи материаллари ҳам юқоридаги фикримизни тасдиқлаши мумкин. Сўз маъноларидан бирининг иккинчисига нисбатан зид бўлиб қолиши ва ўша маънолардан бирининг эскириб тарихда қолиб кетиши *диахроник энантиосемия* дея изоҳланмоқда [12]. Ўзбек тилига арабий тиллардан ўзлашган *басир* сўзининг дастлаб “ўтқир кўзли”, “кўра оладиган” маъноларида бўлганлиги ҳақида айтилади [22]. *Басир* сўзининг бугунги кунда “кўр”, “кўра олмайдиган” маъноси фаол бўлиб, қадимги маъносини архаиклашган деб ҳисоблаш мумкин.

“Оқсоқолнинг жазавасн тутиб клеёнка дастурхонга тугилган бир нимани олиб чўнқайиб ўтириб ечди-да, ичидан юз сўмликларни олиб бошидан ошириб сочаверди.

– Ким учун! Кимга деб йиғдим буларни? **Кўр бўлгур, басир бўлгур.** Худоё худавандо икки кўзинг ситилиб оқсин сени” [24].

Архаизмларнинг семантик ўзгаришлари давомида дисфемизация (ёки негативизация), градатсия, маънонинг кенгайиши ва торайиши, мавхумлашиш, дивергенсия каби ҳодисалар ҳам рўй бериши кузатилади. О. Юсупов сўзнинг маъновий хусусиятларининг ўзгариши масаласига ўз илмий ишида батафсил тўхталиб ўтади [21].

Бундай ҳолатлар инглиз тилида ҳам учрайди. Масалан, инглиз тилида “*luflic*” деган сўз ўтмишда фақат севимли маъносини ифодалаган, ҳозир эса, семантик кенгайиш юз бериб, “севимли, ажойиб, маъқул келадиган” деган маънода ишлатилади [20].

Баъзан архаиклашган бирликларнинг истеъмолдан қолишига уларнинг “умрини яшаб бўлгани” ёки “тил эгалари учун ортиқча” бўлиб қолгандай нотўғри тасавурлар ҳам пайдо бўлиши мумкин. Аксинча, бундай сўзлар ортиқча эмас, улар тилимизнинг муҳим даврини акс эттирувчи зарур элементлардир. Қолаверса, улар тилимизнинг лексик захирасини бойитишга хизмат қилади. Улар тараққиёт, ривожланиш натижаси бўлмиш жараёнга дуч келган сўзлар холос.

Архаизмлардаги семантик ўзгаришлар ҳозирда қўлланилаётган тил бирликларининг янги шакл ва маъноларга эга бўлишига ҳам туртки бўлиши мумкин. Бундай ҳолатни бир неча жараёнлар орқали кузатамиз:

1. Янги номсиз концептларнинг пайдо бўлиши. Кундалик ҳаётимизнинг айрим соҳаларида номланмаган тушунча ва ҳодисаларни ифодалаш учун лексикамиз янги сўзларга эҳтиёж сезади. Масалан, ўтган асрнинг охирларигача фаол ҳисобланган *граждан* лексемаси ўзбек тилида арабча *фуқаро* лексемаси билан номланди. *Фуқаро* сўзи арабий тилларда *фақир* маъносидаги сўзнинг кўплик шаклини ифодалайди. Ушбу лексема тилимизнинг муайян даврларида фаол ишлатилган ва маълум бир даврига келиб архаиклашган эди. Худди шу концепт қозоқ тилида *азамат* лексемаси билан ифодаланади. Бироқ *граждан* маъносидаги концептни тўлиқ ифодаладими йўқми баҳсли. Бунга ўхшаш кўплаган жуфтликларни кузатиш мумкин: *университет* – *дорулфунун*, *факултет* – *қуллиёт*, *аэропорт* – *тайёрагоҳ*, *район* – *туман* ва бошқалар.

2. Референтнинг таркибидаги ўзгаришлар. Масалан, инглиз тилида *breakfast* – нонушта, *lunch* – тушлик. Лекин соат 10:30 да нимадир емоқчи бўлган одам, буни ё нонушта ё тушлик дейишда иккиланади ва *breakfast+ lunch=brunch* сўзига зарурат пайдо бўлган.

3. Бирор тил мавқеининг ўсиши. Ижтимоий иқтисодий муносабатлар натижасида бирор тилнинг мавқеи юқорилашса ўша тил элементлари бошқа халқлар тили билан тўқнаш келганда доминант (етакчи) бўлиб олади ва унинг ўрнида қўлланила бошлайди. Ўзбек тилидаги кўплаган русча, инглизча, немисча сўзлар ана шу ҳодисанинг натижаларидир [9]. Бунга тилимиздаги кўплаган европа тиллари ўзлашмалари мисол бўла олади.

4. Ижтимоий, демографик сабаблар. Жамиятимиз ривожининг маълум бир даврларида айрим тармоқлардаги сўзларни тартибга солиш, тилимизнинг софлигини юқори даражага кўтариш мақсадида давлат сиёсати даражасидаги муайян ҳаракатлар амалга оширилади. Бундай ҳаракатларнинг натижаси сифатида маълум сўзлар муомаладан чиқиб қолади ва эскиради. Масалан, *граждан* – *фуқаро*, *област* – *вилоят*, *раён* – *туман* ва бошқалар.

ХУЛОСА

Хулоса ўрнида қуйидагиларни айтишимиз мумкин:

1. Сўзларнинг архаизацияси *ўша тилнинг амал қилиб турган худудий чегаралари билан боғлиқ бўлади.*

2. Сўзларнинг архаизацияси *4 босқичли жараёндир, бунда дастлабки босқичда, тилда маълум бир сўзнинг тенг ҳуқуқли варианты пайдо бўлади, иккинчи босқичда мавжуд вариантлардан бири ўз қўлланилиш соҳасини кенгайтиради, иккинчиси эса функционал доирасини кичрайтиради, учинчи босқичда, иккинчи вариантдан нейтрал вариант сифатида фойдаланувчилар сони камайиб, ундан эскилик бўёғи мавжуд деб ҳисобловчилар кўпайиб боради. Тўртинчи босқичда, ушбу вариант архаизмга айланади ёки маълум бир маънони ифодаловчи тушунча сифатида тилнинг чекланган перифериясида сақланиб қолади, ёки ўзининг категорик хусусиятини ўзгартиради.*

3. *Архаизмларнинг семантик ўзгаришлари давомида дисфемизация (ёки негативизация), градатсия, маънонинг кенгайиши ва торайиши, мавҳумлашиш, дивергенсия каби ҳодисалар ҳам рўй бериши мумкин.*

4. Архаизмларнинг пайдо бўлишига янги номсиз концептларнинг юзага келиши, референтнинг таркибий ўзгариши, тил мавқеининг ўсиши, турли ижтимоий, демографик омиллар кабилар таъсир қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. А. Абдуазизов, Тилшуносликка кириш. Тошкент, 2010.
2. В.Ф. Алтайская, Переходные явления в дексике русского языка после октябрьского периода. РЖШ. 1960.
3. Т. Вёнон, Historical linguistics, Cambridge university press. Cambridge, 1977.
4. Campbell L., 1999. Historical linguistics: an introduction. Ed.: Edinburgh University Press.
5. Galperin I.R., 1981. Stilistika angliyskogo jazyka, Moskva «Vysshaja shkola».
6. Ginzburg R.S., Khidekel S.S., Knyazeva G.Y., Sankin A.A., 1979. A course in modern English lexicology, Moscow.
7. А. Ҳасанов Тиллар қиёсидв лакуна. Ташқи сиёсий ва ташқи иқтисодий алоқалар учун кадрлар тайёрлашда тил таълими ва таржима масалалари // XIII республика анъанавий илмий-амалий конференцияси материаллари. 2020.
8. М. Ирискулов, 1992. Тилшуносликка кириш. Тошкент.
9. О. Жуманиёзов., 1987. Ўзбек тилидаги герман тилиари ўзлашмалари. – Тошкент: Фан.
10. Korosteleva T.V., 2015. Arhaizmy kak tropeicheskoe sredstvo v sovremennom russkom literaturnom jazyke: lingvopragmaticheskij aspekt. Dissertacija kand. filologicheskikh nauk.
11. Lipka L., 1992. An Outline of English Lexicology: Lexical Structure, Word Semantics and Word-Formation, Second Edition, Tübingen: Niemeyer.
12. Ё. Одилов, 2015. Ўзбек тилида лексик ва фразеологик энантиосемия. – Тошкент: Тафаккур.
13. Қ.М. Оллоёров, 2020. Ареал лингвистика фанини ўқитиш асослари. – Тошкент: Адабиёт учкунлари.
14. Ш. Рахматуллаев, 2010. Ҳозирги адабий ўзбек тили. 1-китоб, Тошкент, “Мумтоз сўз”.

15. Rastorgueva T.A., 1989. Ocherki po istoricheskoy grammatike anglijskogo jazyka. Moskva «Vysshaja shkola».
16. Ringe D., 2006. From Proto-Indo-European to Proto-Germanic, Oxford University Press.
17. Sachkova E.V., 2012. Lectures on English Stylistics. Moscow state university, Moscow.
18. Nikolov A. 2016. Stylistic classification of the English vocabulary, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi.
19. Stilisticheskij enciklopedicheskij slovar' russkogo jazyka. 2003 pod red. M.N. Kozhinoj. – M.: Flinta, Nauka.
20. Yule G. 2014. Study of language. 5th ediction. Cambridge University Press, New York.
21. Yusupov O.Y. 2020. Ingliz va o'zbek tillaridagi leksik dubletlarning funksional-semantik va lingvokulturologik tadqiqi. Fil.fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. Samarqand.
22. Yusupov O. 2021. O'zbek tilida leksik dubletlarning shakllanishi va arab tilidan o'zlashtirilgan leksik dubletlar tahlili. Xorijiy filologiya / jurnal. 2021-jild, 1-son.
23. Shpotova I.V. 2003. Stilisticheskaja funkciya – novyj smysl sushhestvovaniya leksicheskix arhaizmov, Dissertacija kand. filologicheskix nauk.
24. Аҳмад С. Уфқ. Трилогия. Ғафур Ғулom номидаги адабиёт ва саръат нашриёти, Тошкент 1976, – 454 б.
25. Румий Ж. Ичингдаги ичингдадир. Янги аср авлоди, Тошкент, 2016. – 130 б.